

IV LUCI ANNEU SÈNECA

Breu repàs de la seva vida i obra - Noemí Moncunill Martí (Fundació Bernat Metge)

Luci Anneu **Sèneca**, altrament anomenat Sèneca el Filòsof o Sèneca el Jove, és un dels més rellevants escriptors que ens ha donat la Roma antiga. Fou principalment autor de nombrosos tractats filosòfics de to moralitzant i ascendència estoica, i compositor de tragèdies, en concret de nou obres en vers de temàtica grega.

Sèneca, tanmateix, no sols ha passat a la història per la vastitud de la seva obra escrita, sinó per haver viscut des de primera fila el curs dels més importants esdeveniments polítics de la seva època. Així, la vida de Sèneca oscil·là entre dos pols de vegades difícilment reconciliables: el de la dedicació a les lletres, i el de la seva contribució a la vida pública, en un moment on els abusos i aberracions de la casa imperial, protagonitzats especialment pel jove Neró, obrien esclatxes cada cop més profundes en la integritat i legitimitat del poder establert. Sèneca, doncs, es mogué en el difícil equilibri de compaginar, en un moment històric especialment convuls, la seva estreta vinculació al cercle més íntim de l'emperador amb la seva credibilitat i enteresa com a intel·lectual i defensor de la moral, tant pública com privada.

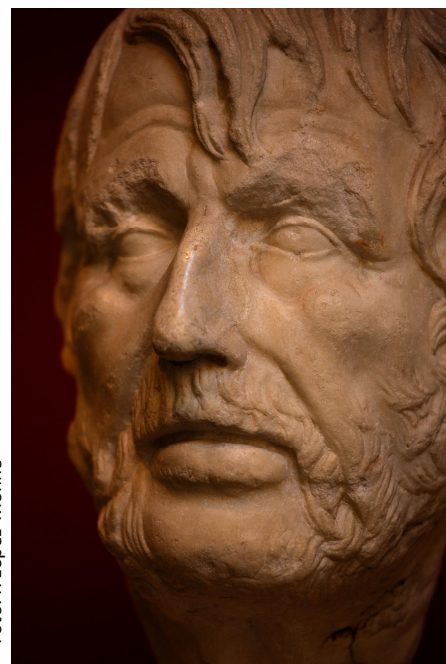

Foto: R. López-Monné

Sapientia, quae sola libertas est
La saviesa, que és l'única llibertat
Ep. 37, 4

Calamitas virtutis occasio est
En l'adversitat es demostra el valor
Ep. 98, 6

Neminem pecunia divitem fecit
El diner no ha fet mai ric ningú
Ep. 119, 9

Vivere militare est
Viure és lluitar
Ep. 96, 5

Sèneca nasqué a Còrdova, a l'antiga Hispània, vers el 4 aC, fill d'Hèlvia i del conegut retor Sèneca el Vell. La seva era una família benestant d'origen italià pertanyent al rang eqüestre, i, ja de ben jovenet, Sèneca, un noi de físic dèbil i malaltís, fou enviat a Roma per completar la seva formació en retòrica i filosofia. És d'aquesta manera com promptament fou iniciat en l'eclecticisme i l'estoïcisme, una doctrina, aquesta última, que ell mateix seguiria cultivant al llarg de tota la vida. Sota l'empremta d'aquests ensenyaments, el pensament filosòfic de Sèneca es concreta en una sèrie de textos essencialment de caràcter moral, en el quals es predica una mena de «ciència per al viure bé», marcada sempre pels principis d'ordre, equilibri i moderació.

Els escrits de Sèneca, doncs, queden ja ben lluny d'aquelles abstraccions pures i altes qüestions metafísiques a què tendien els filòsofs grecs, i s'apropa, en canvi, al gust, ben pròpiament romà, per les coses pràctiques, tangibles, i directament aplicables al dia a dia. Alguns dels temes més típics del seu pensament incideixen en el control de la ment i les passions per a afrontar els moments més difícils i adversos de la vida, com poden ser la malaltia o la mort. També són constants en els seus textos la crítica d'alguns dels vicis típics de la societat romana del moment, com l'afany excessiu de riquesa, la sobrevaloració dels plaers sensorials o la pràctica d'un estil de vida massa dissolut.

La carrera de Sèneca, tant la política com la intel·lectual, es veié sobtadament interrompuda l'any 42, quan, per una sèrie d'intrigues de palau promogudes per la maquiavèlica Messalina, esposa de l'emperador Claudi, fou condemnat a l'exili, sota el pretext d'haver comès adulteri amb Júlia Livilla, germana d'Agripina i de Calígula. El confinament es perllongà durant vuit difícils anys, al llarg dels quals Sèneca escriví les *Consolacions*, un text dedicat a la mare —encara que amb la clara intencionalitat d'aconseguir, amb un to constant d'adulació, el perdó de l'emperador—, que mostra la gravetat d'aquest revés sofert pel filòsof.

L'any 49, Agripina féu finalment valer la seva influència per a propiciar el retorn de Sèneca i poder-lo nomenar, d'aquesta manera, l'instructor directe del seu fill Neró, el futur emperador de Roma, que aleshores comptava 12 anys d'edat.

Un lustre més tard, doncs, després que Neró, només amb 17 anys, accedís al poder, Sèneca es convertiria, ni més ni menys, que en el principal conseller de l'home més poderós del seu temps. S'iniciava, d'aquesta manera, el període de la vida de Sèneca, el que va del 54 al 62, en què aquest disposà d'un enorme poder fàctic; alhora, però, aquesta fou també l'etapa més crítica de la seva vida: d'una banda, li meresqué el qüestionament de tota la seva obra filosòfica, ja que fàcilment els seus actes eren interpretables com una flagrant contradicció amb els seus escrits; de l'altra, foren les conseqüències del seu perillós flirteig amb el poder les que el conduïren implacablement a la mort.

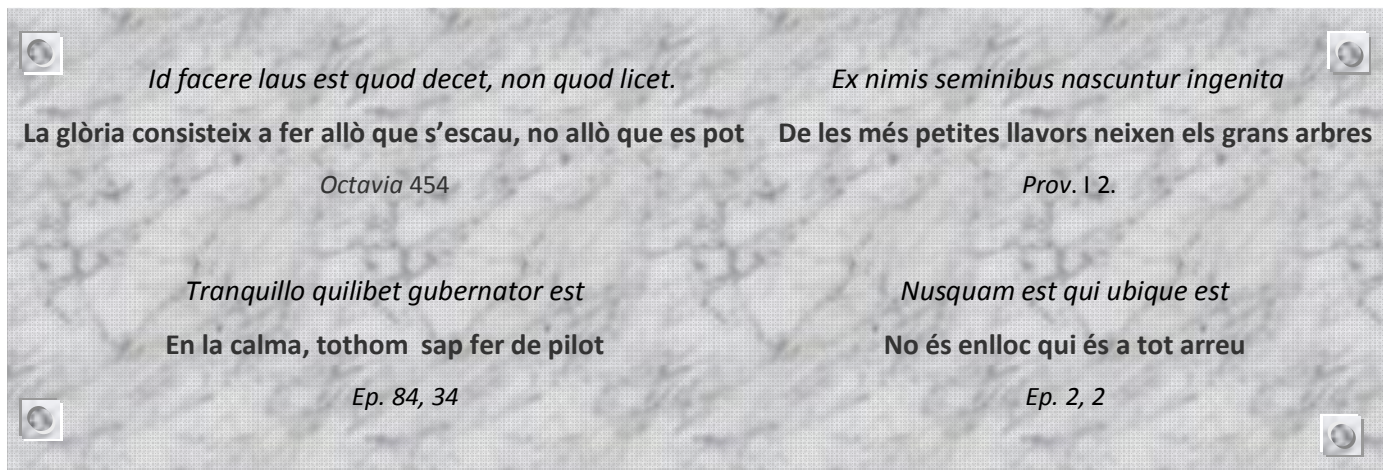
Durant els primers anys de govern de Neró, la influència de Sèneca sobre el seu deixeble sembla que garantí un cert ordre i concert en l'exercici del poder. Això no obstant, la reputació de Sèneca com a bon assessor del sobirà començà a trontollar seriosament, no sols en fer-se evident la seva condescendència amb la luxúria i la laxitud de costums de la casa imperial, sinó sobretot arran de dos assassinats dels quals Neró fou la mà oculta: el del príncep Britànic, fill de Claudi i germanastre de Neró, l'any 55, i el de la seva pròpia mare, Agripina, el 59, respecte de la qual l'emperador ja havia manifestat diverses vegades la voluntat de desfer-se'n.

La crueltat de Neró es veié, a partir d'aquest moment, absolutament desfermada, fins al punt que la tradició no s'ha estat de presentar-lo com un dels emperadors més sanguinaris i malaltissament capriciosos de la Roma imperial. Esquitxat, doncs, pel dubtós comportament del seu deixeble, la fama de persona recta i austera que Sèneca tant s'havia encarregat de prodigar quedà irreversiblement malparada. És en aquest context, que Tàcit li adreça aquest retret: «¿Amb quina saviesa, amb quines lliçons de filosofia havia arreplegat Sèneca, en quatre anys de favor reial, tres-cents milions de sestercis?» (*Annals* XV 60).

Finalment, l'any 62, Sèneca aconsegueix fer efectiva la seva anhelada desvinculació del corrupte entorn de l'emperador tot al·legant motius de salut i evitant, així, les nefastes conseqüències que haurien pogut tenir la ràbia i l'enuig de Neró. Obtingut, doncs, el permís imperial, el filòsof, que ja és ancià, es disposa a passar els últims anys de la seva vellesa retirat i dedicat amb cos i ànima al cultiu de les lletres.

Això no obstant, Neró li tenia encara reservada una última i desagradable sorpresa. Així, aquest donà crèdit a les injustes acusacions que involucraven Sèneca en l'anomenada «conjuració de Pisó», tramada per al desbancament de l'emperador. Amb aquest pretext, i ressentit per la desaprovació i fredor del seu mestre, Neró condemna Sèneca a un suïcidi forçat. Era l'any 65, i Sèneca rondava la setantena.

És així com el filòsof acabà els seus dies: s'obrí les venes i morí, de manera plàcida i serena, dins un bany d'aigua tèbia, envoltat de l'escalf i el confort dels seus amics i familiars més íntims. La mort de Sèneca, d'alguna manera equiparable a la de Sòcrates per la valentia i lucidesa amb què és encaixada, pot ser entesa com una reconciliació simbòlica de l'agitada i contradictòria vida del filòsof amb el pensament moral de la seva obra.

És així com ens la reporta Tàcit (*Annals* XV 62-63, trad. de Miquel Dolç, FBM 1970): Sèneca, impertorbable, demana les tauletes dels seu testament i, davant el refús del centurió, es gira cap als seus amics com a testimonis: puix que hom li prohibeix, els diu, d'agrair llurs serveis, els deixa, si més no, l'únic bé que li resta, però el més bell de tots, la imatge de la seva vida; si en guarden el record, trobaran en la glòria d'aquestes nobles virtuts la recompensa de llur constant amistat. Veient-los plorar, els parla primer amb senzillesa, després, més severament, a la manera del qui reprèn, els fa tornar cap a la fermesa, preguntant-los on havien anat a parar les lliçons de la saviesa, on els principis meditats durant tants d'anys contra la fatalitat. ¿Qui, doncs, no coneixia la sevícia de Neró? Res més no li mancava, després d'haver assassinat la seva mare i el seu germà, sinó sumar-hi la mort del seu educador i preceptor.

No bé hagué donat aquests consells i altres de semblants com si es dirigís indistintament a tots, s'abraça a la seva muller i, una mica entendrit malgrat la fortalesa d'ànima d'aquella hora, li prega i li suplica que moderi el seu dolor i que no es neguitegi per sempre, ans que en la contemplació d'una vida lliurada a la virtut assuagi la pèrdua del marit amb honestes consolacions. [...] Finalment, entrà dins el bany d'aigua calenta i, ruixant els esclaus que li eren més prop, afegí que oferia aquella libació a Júpiter Alliberador. Tot seguit es féu introduir dins l'estufa i en fou sufocat pel vapor.

El seu cos és cremat sense cap cerimònia fúnebre. Així ho havia prescrit en els seus codicils, quan, molt ric encara aleshores i molt poderós, havia pensat en els seus darrers moments.

Bibliografia

SÈNECA A LA COL·LECCIÓ BERNAT METGE

[Sèneca](#); *De la ira* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 5.

[Sèneca](#); *De la brevetat de la vida. De la vida benaurada. De la providència* Traducció: [Carles Cardó](#)

N^o Col·lecció: 9.

[Sèneca](#); *Consolacions* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 16.

[Sèneca](#); *Diàlegs a Serè: De la constància del savi. De la tranquil·litat de l'esperit. De l'oci. De la clemència* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 22.

[Sèneca](#); *Lletres a Lucili, vol. I: llibres I-V* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 35.

[Sèneca](#); *Lletres a Lucili, vol. II: llibres VI-IX* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 38.

[Sèneca](#); *Lletres a Lucili, vol. III: llibres X-XV* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 45.

[Sèneca](#); *Lletres a Lucili, vol. IV i últim: llibres XVI-XX* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 57.

[Sèneca](#); *Dels beneficis, vol. I: llibres I-IV* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 68.

[Sèneca](#); *Dels beneficis, vol. II i últim: llibres V-VII* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 109.

[Sèneca](#); *Qüestions naturals, vol. I: llibres I-II* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 121.

[Sèneca](#); *Qüestions naturals, vol. II: llibres III-IV* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 122.

[Sèneca](#); *Qüestions naturals, vol. III i últim: llibres V-VII* Traducció: [Carles Cardó](#) N^o Col·lecció: 132.